

บทที่ 4

การเปรียบเทียบหลักการบันทึกบัญชีของระบบบัญชี แบบเกณฑ์เงินสดกับเกณฑ์คงค้าง

การบันทึกบัญชีแบบเกณฑ์เงินสดและเกณฑ์คงค้างมีความแตกต่างกันในหลายประเด็น ทั้งในเรื่องของวิธีการบันทึกบัญชี วิธีการรับรู้รายได้และค่าใช้จ่าย โดยในบทนี้จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของระบบบัญชีแบบเกณฑ์เงินสดและเกณฑ์คงค้าง ทั้งในส่วนของคุณลักษณะทั่วไปของแต่ละระบบ รวมไปถึงวิธีการบันทึกบัญชี นอกจากนี้ยังอธิบายความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีตามเกณฑ์คงค้างของส่วนราชการกับระบบบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง ลักษณะบัญชีกองทุนสามมิติของทบวงมหาวิทยาลัย

4.1 ความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีแบบเกณฑ์เงินสด (Cash basis)

กับเกณฑ์คงค้าง (Accrual basis)

การบัญชี หมายถึง การบันทึกรายการทางการเงินทั้งในด้านรายรับ รายจ่าย ตลอดจนการโอนบัญชี การแยกประเภท การสรุปผล และการแปลความหมายจากข้อมูลดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งในการบริหารการเงินขององค์กร กระบวนการดังกล่าวข้างต้นจะต้องดำเนินการภายในขอบเขตของหลักการบัญชีที่รับรองเป็นหลักสากล ซึ่งได้กำหนดว่าข้อมูลใดควรบันทึกไว้ในบัญชีอะไร ควรบันทึกเมื่อใด การกำหนดนโยบายการบัญชี และการเปิดเผยข้อมูลต้องครบถ้วนและถูกต้อง ทั้งนี้กรมบัญชีกลาง โดยกระทรวงการคลังได้กำหนดนโยบายและหลักเกณฑ์บัญชีสำหรับหน่วยงานภาครัฐไว้แล้ว

การบันทึกรายการบัญชีสามารถทำได้ 2 วิธีดังนี้

1. เกณฑ์เงินสด (Cash Basis) คือ เกณฑ์ในการวัดผลการดำเนินงานสำหรับแต่ละงวดบัญชี โดยพิจารณารายได้และค่าใช้จ่ายเมื่อได้รับเงินหรือจ่ายเงินไปจริงในงวดบัญชานั้น การรับรู้รายได้ถือว่าเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการขายสินค้าหรือบริการต่างๆ รายได้ตามเกณฑ์เงินสดนี้จะไม่รวมรายได้ที่เกิดจากการขายเชื่อ กิจการจะไม่มี การบันทึกการขายจนกว่าจะได้รับชำระเงินสดสินค้าหรือบริการ

ทางด้านค่าใช้จ่ายเมื่อกิจการจ่ายเงินสดเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานหรือค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ดอกเบี้ยจ่าย จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าหรือบริการ โดยที่จำนวนเงินที่ได้จ่ายไปในงวดบัญชีนี้ทั้งหมด จะถือเป็นค่าใช้จ่ายของกิจการในงวดนี้ทั้งหมด ดังนั้นการใช้เกณฑ์เงินสดเพื่อวัดผลการดำเนินงานจะไม่เหมาะสำหรับกิจการที่วัดผลการดำเนินงานด้วยจำนวนกำไรหรือขาดทุน

2. เกณฑ์คงค้าง (Accrual Basis) คือเกณฑ์ในการวัดผลการดำเนินงานสำหรับแต่ละงวดบัญชี โดยพิจารณารายได้และค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่เป็นของงวดบัญชีนั้นและแยกส่วนที่ไม่เป็นรายได้และค่าใช้จ่ายของงวดบัญชีนั้นออกไป การพิจารณารายได้และค่าใช้จ่ายจะไม่คำนึงถึงเงินสดที่รับมาหรือเงินสดที่จ่ายออกไป ตามเกณฑ์คงค้างรายได้จะถือว่าเกิดขึ้นเมื่อมีการเพิ่มค่าของสินทรัพย์หรือการลดลงของหนี้สินแม้จะยังไม่มีการรับเงินและจ่ายเงินก็ตาม ทั้งนี้การคำนวณรายได้ตามเกณฑ์คงค้าง ต้องคำนึงถึงรายการรายได้รับล่วงหน้าและรายได้ค้างรับ โดยรายได้รับล่วงหน้าเป็นหนี้สินที่เกิดจากการที่กิจการรับเงินไว้ล่วงหน้า สำหรับค่าสินค้าหรือบริการที่ยังมิได้ส่งให้ลูกค้า ส่วนรายได้ค้างรับเป็นสินทรัพย์ของกิจการที่เกิดขึ้นเนื่องจากกิจการเกิดรายได้แล้วแต่ลูกค้ายังไม่ได้ชำระเงินสดค่าสินค้าหรือบริการ

การคำนวณค่าใช้จ่ายตามเกณฑ์คงค้าง ต้องคำนึงถึงรายการค่าใช้จ่ายจ่ายล่วงหน้าและค่าใช้จ่ายค้างจ่าย ค่าใช้จ่ายจ่ายล่วงหน้าเป็นค่าใช้จ่ายที่กิจการจ่ายเงินสดไปแล้ว แต่กิจการยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในงวดบัญชีนั้นจึงต้องบันทึกเป็นสินทรัพย์ไว้ก่อนจนกว่าจะใช้ประโยชน์จึงถือว่าเป็นค่าใช้จ่าย ส่วนค่าใช้จ่ายค้างจ่ายเป็นค่าใช้จ่ายที่ได้รับประโยชน์แล้ว แต่กิจการยังไม่ชำระเงินจึงต้องบันทึกเป็นหนี้สินไว้ก่อน นอกจากนั้นยังมีค่าใช้จ่ายอีกบางชนิดที่กิจการไม่ได้จ่ายเงินสดในระหว่างงวดบัญชี แต่กิจการใช้ประโยชน์ของสินทรัพย์เพื่อดำเนินงานจึงต้องบันทึกเป็นค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเสื่อมราคาสินทรัพย์ ค่าตัดจำหน่ายสินทรัพย์ เป็นต้น ดังนั้นการใช้เกณฑ์คงค้างเป็นวิธีที่นิยมในการวัดผลการดำเนินงานของกิจการ

จะเห็นได้ว่าการบัญชีกับบัญชีแบบเกณฑ์เงินสดกับเกณฑ์คงค้างมีความแตกต่างกันในประเด็นต่างๆ โดยสามารถสรุปความแตกต่างได้ดังนี้

- การบัญชีส่วนราชการตามเกณฑ์เงินสดเป็นการบัญชีที่เน้นการบันทึกบัญชีรายรับและรายจ่ายในปีงบประมาณนั้น เป็นการรับรู้เมื่อมีการรับและจ่ายเงินสดออกไป โดยจะไม่มีการบันทึกรายการบัญชีเกี่ยวกับรายรับค้างรับ รายจ่ายค้างจ่าย รายรับรับล่วงหน้า และรายจ่ายจ่ายล่วงหน้า ดังนั้นการบัญชีที่มีจุดประสงค์เพื่อควบคุมรายจ่ายที่เกิดขึ้นในปีงบประมาณเท่านั้น

การบัญชีส่วนราชการตามเกณฑ์คงค้างเป็นการบันทึกบัญชีรับรู้อยู่รายได้และค่าใช้จ่ายตามงวดที่เกิดรายการ ดังนั้นจะมีการบันทึกรายการบัญชีเกี่ยวกับรายได้ค้างรับ ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย

รายได้รับล่วงหน้า และค่าใช้จ่ายล่วงหน้า ซึ่งการบันทึกบัญชีดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นถึงความคุ้มค่าของการใช้จ่ายเงิน ไม่เพียงแต่ติดตามการใช้จ่ายเงินเท่านั้น แต่ยังวัดผลงานและผลลัพธ์ของการใช้จ่ายเงินได้อีกด้วย

- การจัดทำงบประมาณแบบเดิมที่ใช้เกณฑ์เงินสด จะไม่มีการบันทึกบัญชีงบประมาณ แต่จะบันทึกรายการที่เกี่ยวกับงบประมาณไว้ในทะเบียน และต้องจัดทำรายงานเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด จึงเป็นลักษณะรวมศูนย์ความรับผิดชอบ โดยสรุปแล้วการบัญชีเงินสดเป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยในการควบคุมการเบิกจ่ายเงินงบประมาณ ให้เป็นไปในขอบเขตของกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการเบิกจ่ายเงินของทางราชการ และเป็นเครื่องวัดความรับผิดชอบต่อเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการรับจ่ายและเก็บรักษาเงินว่าได้มีการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้อง ครบถ้วน รัดกุม เหมาะสมเพียงใด

ส่วนการจัดทำงบประมาณตามเกณฑ์คงค้าง เน้นการวัดต้นทุน การประเมินผลงาน และการคิดต้นทุนต่อหน่วย (Unit Cost) โดยการเสนองบประมาณในรูปของเงินก้อน (Block Grant) ที่ใช้ดำเนินการตามแผนงานหรือโครงการ เป็นลักษณะกระจายความรับผิดชอบ และให้ความเป็นอิสระทางการเงินและบริหารงบประมาณให้แก่หน่วยงานผู้ปฏิบัติงานมากขึ้น นอกจากนี้มีการจัดทำแผนงานระยะยาว ซึ่งทำให้เห็นภาพค่าใช้จ่ายของแผนงาน/โครงการในช่วงระยะเวลาหลายปี เพื่อให้ตระหนักถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดของแผนงาน/โครงการนั้น

- ระบบบัญชีแบบเกณฑ์เงินสดจะไม่มีการบันทึกบัญชีสินทรัพย์ ส่วนรายจ่ายของหน่วยงานภาครัฐในการซื้อสินทรัพย์หรือจ้างทำของเกิดขึ้นในแต่ละปีงบประมาณให้ถือเป็นรายจ่ายทั้งสิ้น การบันทึกรายละเอียดและการควบคุมสินทรัพย์ทำโดยการมีบัญชีคุมพัสดุหรือทะเบียนพัสดุ นอกจากนี้จะไม่บันทึกบัญชีสินทรัพย์และคิดค่าเสื่อมราคาของสินทรัพย์ ทำให้ไม่สามารถทราบถึงประสิทธิภาพในการใช้สินทรัพย์และความรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการสินทรัพย์ของหน่วยงานนั้น

ระบบบัญชีแบบเกณฑ์คงค้าง จะมีการบันทึกบัญชีสินทรัพย์ และคิดค่าเสื่อมราคาสินทรัพย์ในแต่ละปี และต้องแสดงรายการสินทรัพย์ในงบดุลด้วยราคาทุน หักค่าเสื่อมราคาสะสม และค่าเผื่อการด้อยค่าของสินทรัพย์ นอกจากนี้มีการควบคุมสินทรัพย์โดยการจัดทำ ทะเบียนคุมสินทรัพย์ ทำให้ทราบถึงประมาณมูลค่าของสินทรัพย์ที่หน่วยงานนั้นถือครอง มีการคำนึงถึงประสิทธิภาพความคุ้มค่าในการใช้สินทรัพย์ และความรับผิดชอบต่อการบริหารสินทรัพย์

- การบันทึกบัญชีแบบเกณฑ์เงินสด มีการบันทึกรายการเพียง 2 ส่วนคือ บัญชีรายรับ และบัญชีรายจ่ายเท่านั้น

ส่วนการบันทึกบัญชีแบบเกณฑ์คงค้าง มีการบันทึกรายการ 4 ส่วน คือ บัญชีสินทรัพย์ บัญชีหนี้สิน บัญชีส่วนของผู้ถือหุ้น/ส่วนของผู้ลงทุน และบัญชีรายได้(สูง/ต่ำ)กว่าค่าใช้จ่าย

- รายงานสำหรับการบัญชีส่วนราชการตามเกณฑ์เงินสด มีเพียงรายงานการใช้จ่ายเงินงบประมาณเท่านั้น

ส่วนการบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง จะสามารถจัดทำรายงานทางการเงินได้ในรูปแบบของรายงานแสดงฐานะทางการเงิน รายงานแสดงผลการดำเนินงาน รายงานงบกระแสเงินสด และหมายเหตุประกอบงบการเงิน เป็นต้น

- การจัดทำรายงานเพื่อการบริหารอื่นๆ นั้น การบัญชีส่วนราชการตามเกณฑ์เงินสดไม่สามารถจัดทำรายงานอื่นๆได้

ส่วนการบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง จะสามารถจัดทำรายงานเพื่อการบริหารอื่นๆ ได้เช่น รายงานสินทรัพย์และค่าเสื่อมราคา รายงานวัสดุคงเหลือ รายงานลูกหนี้และอายุลูกหนี้ และรายงานเจ้าหนี้และอายุเจ้าหนี้ เป็นต้น

- การบัญชีส่วนราชการตามเกณฑ์เงินสด ไม่มีการแสดงภาวะผูกพันหรือหนี้สินที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้ไม่สามารถประเมินความเสี่ยงของการใช้จ่ายเงิน ไม่มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาทางการเงินในอนาคตได้

ส่วนการบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง จะคำนึงถึงภาวะผูกพันและหนี้สินที่อาจจะเกิดขึ้น โดยแสดงไว้ในหมายเหตุประกอบงบการเงินเพื่อเป็นข้อมูลเปิดเผยให้ผู้ที่จะใช้ประโยชน์จากงบการเงินในการวางแผนและตัดสินใจการใช้จ่ายเงินได้

ทั้งนี้ความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีแบบเกณฑ์เงินสด และเกณฑ์คงค้างสามารถสรุปได้ดังแสดงในตารางที่ 4.1¹

¹ ศึกษารายละเอียดของความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีตามเกณฑ์เงินสดและเกณฑ์คงค้างได้ใน ชัยสิทธิ์ เจลิมมีประเสริฐ, 2544.

ตาราง 4.1

ตารางแสดงความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีเกณฑ์เงินสด และระบบบัญชีเกณฑ์คงค้าง

ระบบบัญชีเกณฑ์เงินสด	ระบบบัญชีเกณฑ์คงค้าง
1. มุ่งเน้นการควบคุมรายจ่าย	1. มุ่งเน้นผลงาน ผลลัพธ์ และความคุ้มค่าของการใช้เงิน
2. รวมศูนย์ความรับผิดชอบและงบประมาณ มีการควบคุมการใช้จ่ายเงินงบประมาณตามรายการงบประมาณที่ได้รับ	2. กระจายความรับผิดชอบ และให้มีความเป็นอิสระทางการเงินและบริหารงบประมาณให้แก่หน่วยงานผู้ปฏิบัติงานมากขึ้น
3. ไม่มีการลงรายการบัญชีเกี่ยวกับรายรับค้างรับ รายจ่ายค้างจ่ายรายรับรับล่วงหน้า รายจ่ายจ่ายล่วงหน้า	3. มีการบันทึกรายการรายรับค้างรับ รายจ่ายค้างจ่าย รายรับรับล่วงหน้า และรายจ่ายจ่ายล่วงหน้า
4. การบันทึกรายการมี 2 ส่วนดังนี้ - รายรับ - รายจ่าย	4. การบันทึกรายการมี 4 ส่วนดังนี้ - สินทรัพย์ - หนี้สิน - ส่วนของทุน - รายได้ (สูง/ต่ำ) กว่าค่าใช้จ่าย
5. บันทึกบัญชี เมื่อรับหรือจ่ายเงิน	5. บันทึกบัญชีเมื่อเกิดรายการขึ้น เช่น มีการตั้งเจ้าหนี้, ลูกหนี้, รายได้ค้างรับ, รายได้รับล่วงหน้า, ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย, ค่าใช้จ่ายจ่ายล่วงหน้า เป็นต้น
6. การบัญชีเกี่ยวกับสินทรัพย์ - รายจ่ายของหน่วยงานภาครัฐในการซื้อสินทรัพย์หรือจ้างทำของเกิดขึ้นในแต่ละปีงบประมาณให้ถือเป็นรายจ่ายทั้งสิ้น ดังนั้นไม่บันทึกรายการบัญชีสินทรัพย์และไม่มี การคิดค่าเสื่อมราคาของสินทรัพย์ - การควบคุมสินทรัพย์ทำโดยการมีบัญชีคุมพัสดุหรือทะเบียนพัสดุ	6. การบัญชีเกี่ยวกับสินทรัพย์ - มีการบันทึกรายการบัญชีสินทรัพย์และการคิดค่าเสื่อมราคาของสินทรัพย์ - การควบคุมสินทรัพย์โดยการจัดทำทะเบียนคุมสินทรัพย์ - สามารถทราบถึงประสิทธิภาพความคุ้มค่าในการใช้สินทรัพย์ และความรับผิดชอบในการบริหารสินทรัพย์

ระบบบัญชีเกณฑ์เงินสด	ระบบบัญชีเกณฑ์ค่าง
- ไม่สามารถทราบถึงประสิทธิภาพในการใช้สินทรัพย์และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการสินทรัพย์ของหน่วยงานนั้น	
7. รายงานการใช้จ่ายเงินงบประมาณ	7. เมื่อสิ้นงวดบัญชี หน่วยงานต้องจัดทำรายงานทางการเงินในรูปแบบของ <ul style="list-style-type: none"> - รายงานแสดงฐานะการเงิน - งบแสดงผลการดำเนินงาน - งบกระแสเงินสด - หมายเหตุประกอบ ฯลฯ
8. ไม่มีการจัดทำรายงานอื่นๆ	8. มีการจัดทำรายงานอื่นๆ เช่น <ul style="list-style-type: none"> - รายงานสินทรัพย์และค่าเสื่อมราคา - รายงานวัสดุคงเหลือ - รายงานลูกหนี้และอายุลูกหนี้ - รายงานเจ้าหนี้และอายุเจ้าหนี้
9. ไม่มีการแสดงภาวะผูกพันหรือหนี้สินที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาทางการเงินในอนาคตได้	9. ภาวะผูกพันหรือหนี้สินที่อาจเกิดขึ้นจะแสดงอยู่ในหมายเหตุประกอบงบการเงินเพื่อเป็นข้อมูลเปิดเผยให้ผู้ที่จะใช้ประโยชน์จากงบการเงินในการวางแผนและตัดสินใจได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ที่มา: ดัดแปลงจากกระทรวงศึกษาธิการ. <<http://www.moe.go.th/webfnd/mo34.htm>>

สำนักหอสมุด

นอกจากนี้การบันทึกบัญชีแบบเกณฑ์เงินสดมีความแตกต่างจากเกณฑ์คงค้างสำหรับการบันทึกบัญชีในกรณีต่างๆ โดยมีรายละเอียดโดยสรุปดังแสดงในตารางที่ 4.2¹

ตาราง 4.2

ตารางแสดงการเปรียบเทียบการบันทึกบัญชีระหว่างแบบเกณฑ์เงินสด และเกณฑ์คงค้าง

รายการ	เกณฑ์เงินสด		เกณฑ์คงค้าง	
	Dr. คือ เดบิต	Cr. คือ เครดิต	Dr. คือ เดบิต	Cr. คือ เครดิต
1. ขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ	- ไม่มีการบันทึกบัญชี		Dr. บัญชีลูกหนี้	XX
			Cr. บัญชีขาย	XX
			ภาษีขาย	XX
			เมื่อรับชำระเงิน	
			Dr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร	XX
			Cr. บัญชีลูกหนี้	XX
2. ซื้อสินค้าเป็นเงินเชื่อ	- ไม่มีการบันทึกบัญชี		Dr. บัญชีซื้อ	XX
			ภาษีซื้อ	XX
			Cr. เจ้าหนี้การค้า	XX
			เมื่อชำระเงิน	
			Dr. เจ้าหนี้การค้า	XX
			Cr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร	XX
3. ค่าใช้จ่ายที่จ่ายเป็นเงินสด	Dr. ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ	XX	Dr. ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ	XX
	ภาษีซื้อ	XX	ภาษีซื้อ	XX
	Cr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร	XX	Cr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร	XX
4. ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย	- ไม่มีการบันทึกบัญชี		Dr. ค่าใช้จ่าย	XX
			ภาษีซื้อ	XX
			Cr. ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย	XX
			ตอนชำระเงิน	
			Dr. ค่าใช้จ่ายค้างจ่าย	XX
			Cr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร	XX

¹ ศึกษารายละเอียดของการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์คงค้างได้ใน แนวทางการปรับเปลี่ยน ระบบบัญชีส่วนราชการ จากเกณฑ์เงินสดเข้าสู่เกณฑ์คงค้าง ของกลุ่มระบบบัญชีภาครัฐ, สำนักมาตรฐานด้านการบัญชีภาครัฐ, กรมบัญชีกลาง ปี 2546. <<http://finance.doe.go.th/account/news/mor/index.htm>>

รายการ	เกณฑ์เงินสด	เกณฑ์คงค้าง	
	Dr. คือ เดบิต Cr. คือ เครดิต	Dr. คือ เดบิต	Cr. คือ เครดิต
5. รายได้อื่นที่ยังไม่ได้เก็บเงิน	- ไม่มีการบันทึกบัญชี	Dr. รายได้ค้างรับ Cr. รายได้อื่น ตอนรับชำระเงิน	XX XX XX XX
6. ค่าใช้จ่ายจ่ายล่วงหน้า	- ไม่มีการบันทึกบัญชี	Dr. ค่าใช้จ่ายจ่ายล่วงหน้า ภาษีซื้อ Cr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร ตอนสิ้นเดือน - ปรับปรุงบัญชี	XX XX XX XX
7. รายได้รับล่วงหน้า	- ไม่มีการบันทึกบัญชี	Dr. เงินสด/เงินฝากธนาคาร Cr. รายได้รับล่วงหน้า ตอนสิ้นเดือน - ปรับปรุงบัญชี	XX XX XX
		Dr. รายได้รับล่วงหน้า Cr. รายได้	XX XX

ที่มา: ดัดแปลงจากกระทรวงศึกษาธิการ. <<http://www.moe.go.th/webfnd/mo34.htm>>

จากการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีแบบเกณฑ์เงินสด กับเกณฑ์คงค้างพบว่าแต่ละวิธีมีข้อดีและข้อจำกัดสามารถสรุปได้ดังนี้¹

ข้อดีของการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์เงินสด

1. สามารถแสดงปริมาณและรายละเอียดการรับจ่ายเงินจริงในแต่ละปีงบประมาณ
2. สามารถแสดงปริมาณความต้องการเงินสดจริงๆ ในแต่ละปีงบประมาณ
3. การบันทึกบัญชีที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเคลื่อนไหวของเงินทุน
4. การบันทึกบัญชีทำได้ง่าย และไม่ซับซ้อน

¹ ศึกษารายละเอียดของข้อดีและข้อจำกัดระหว่างระบบบัญชีตามเกณฑ์เงินสดและเกณฑ์คงค้างได้ใน ชัยสิทธิ์ เฉลิมมีประเสริฐ, 2544.

ข้อจำกัดของการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์เงินสด

1. ไม่ได้แสดงรายได้และค่าใช้จ่ายที่ตรงตามงวดบัญชี
2. ไม่ได้แสดงข้อมูลเกี่ยวกับสินทรัพย์ที่อยู่ในครอบครอง
3. ไม่ได้แสดงหนี้สินและภาระผูกพันที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

ดังนั้นการใช้ข้อมูลจากการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์เงินสดมีข้อจำกัดในการประเมินประสิทธิภาพการบริหารงานของรัฐบาลและส่วนราชการ รวมถึงมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์และจัดสรรทรัพยากร

ข้อดีของการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง

1. สามารถแสดงให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรของรัฐบาลว่ามีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด
2. สามารถแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน ในฐานะที่เป็นผู้บริหารสินทรัพย์และหนี้สิน
3. แสดงถึงความสามารถของรัฐบาลในการจัดหาเงินเพื่อมาใช้ในการดำเนินงานต่างๆ และความสามารถในการชำระหนี้สินและภาระผูกพัน
4. แสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานที่ถูกต้อง ตามงวดบัญชี
5. แสดงถึงต้นทุนในการดำเนินงานที่ถูกต้อง
6. ทำให้ผู้ใช้งบการเงินสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประเมินผลการดำเนินงาน ฐานะการเงิน รวมถึงกระแสเงินสดของหน่วยงานได้ถูกต้อง และช่วยการจัดสรรทรัพยากรให้หน่วยงานแต่ละแห่ง
7. สามารถประเมินผลกระทบจากการตัดสินใจที่มีผลต่อฐานะการเงินในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสินทรัพย์และหนี้สินนี้จะช่วยในการวางแผนของหน่วยงานในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเงิน การดูแลรักษาสินทรัพย์ การชำระคืนหนี้สินและภาระผูกพัน และการบริหารเงินสดและความต้องการในการจัดหาเงิน

ข้อจำกัดของการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์เงินสด

1. แสดงปริมาณและรายละเอียดการรับจ่ายเงินจริงในแต่ละปีงบประมาณได้ไม่ชัดเจนเท่ากับเกณฑ์เงินสด
2. การบันทึกบัญชีค่อนข้างยุ่งยาก และมีความซับซ้อน

เมื่อมีการปรับปรุงระบบงบประมาณเป็นระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ซึ่งจำเป็นต้องทราบต้นทุนกิจกรรม ต้นทุนผลผลิต ทำให้การบันทึกระบบบัญชีแบบเดิมไม่สอดคล้องกันการ จัดทำงบประมาณระบบใหม่ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องบันทึกบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง (Accrual Basis) วิธีนี้ จะทำให้หน่วยงานภาครัฐทราบถึงรายได้และค่าใช้จ่ายที่แท้จริงขององค์กรเสนอในงบการเงินนั้น ๆ

งบการเงินที่จัดขึ้นตามเกณฑ์คงค้าง นอกจากจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายการในอดีตที่เกี่ยวข้องกับการรับและจ่ายเงินสดแล้ว ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผูกพันที่หน่วยงานต้องชำระเป็น เงินสดในอนาคต และทรัพยากรที่จะได้รับเป็นเงินสดในอนาคต รวมทั้งทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้ มากกว่าหนึ่งรอบระยะเวลาบัญชี โดยการรับรู้รายการเมื่อเกิดขึ้นเป็นการบันทึกสินทรัพย์ หนี้สิน ส่วนทุน รายได้ และค่าใช้จ่ายเมื่อเป็นที่ค่อนข้างแน่นอนว่าหน่วยงานจะได้รับหรือจะสูญเสีย ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและสามารถวัดมูลค่าของรายการนั้นได้อย่างน่าเชื่อถือ โดยหน่วยงาน อาจจะบันทึกรายการก่อนที่จะได้รับหรือจ่ายเงินสด ดังนั้นเกณฑ์คงค้างจึงเป็นหลักการที่แสดงให้เห็นผลกระทบจากการใช้จ่ายเงินโดยเฉพาะเงินงบประมาณในปัจจุบันที่มีต่อความสามารถของ หน่วยงานในการให้บริการและภาวะผูกพันที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอีกด้วย

4.2 ความแตกต่างระหว่างระบบบัญชีตามเกณฑ์คงค้างของส่วนราชการ

กับระบบบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง ลักษณะบัญชีกองทุนสามมิติของทบวงมหาวิทยาลัย

ทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดให้มีการปรับระบบบัญชีมหาวิทยาลัยและสถาบันของ รัฐจากระบบบัญชีราชการที่ใช้เกณฑ์เงินสด (Cash Basis) ไปเป็นระบบบัญชีกองทุนที่ใช้เกณฑ์คง ค้าง (Accrual Basis) ที่อิงฐานกิจกรรม (Activity Base Costing) แต่เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีพันธ กิจ/ภารกิจที่ต้องดำเนินการ เงินทุนจึงควรจัดสรรออกเป็นกองทุนต่างๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการ ตามพันธกิจ กองทุนที่จัดตั้งขึ้นจะเป็นหน่วยทางบัญชี และบันทึกกิจกรรมทางการบัญชีของกองทุน และจัดทำรายงานทางการเงิน ดังนี้

1. งบดุล แสดงฐานะทางการเงินของกองทุน
2. งบรายได้ ค่าใช้จ่าย
3. งบกระแสเงินสด รายงานการหมุนเวียนของเงินสด

โดยระบบบัญชีกองทุน เกณฑ์คงค้าง ลักษณะ 3 มิติ ประกอบด้วย มิติกองทุน มิติ
แผนงาน และมิติหน่วยงาน

มิติที่ 1 กองทุน เป็นแหล่งทรัพยากรที่ใช้ โดยกำหนดให้กองทุนเป็นหน่วยทางบัญชี

มิติที่ 2 แผนงาน เป็นกระบวนการที่คณะ หน่วยงานต้องดำเนินการในรอบ 1 ปี จะ
เป็นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ โดยกำหนดให้แผนงานเป็นหน่วยทางบัญชี

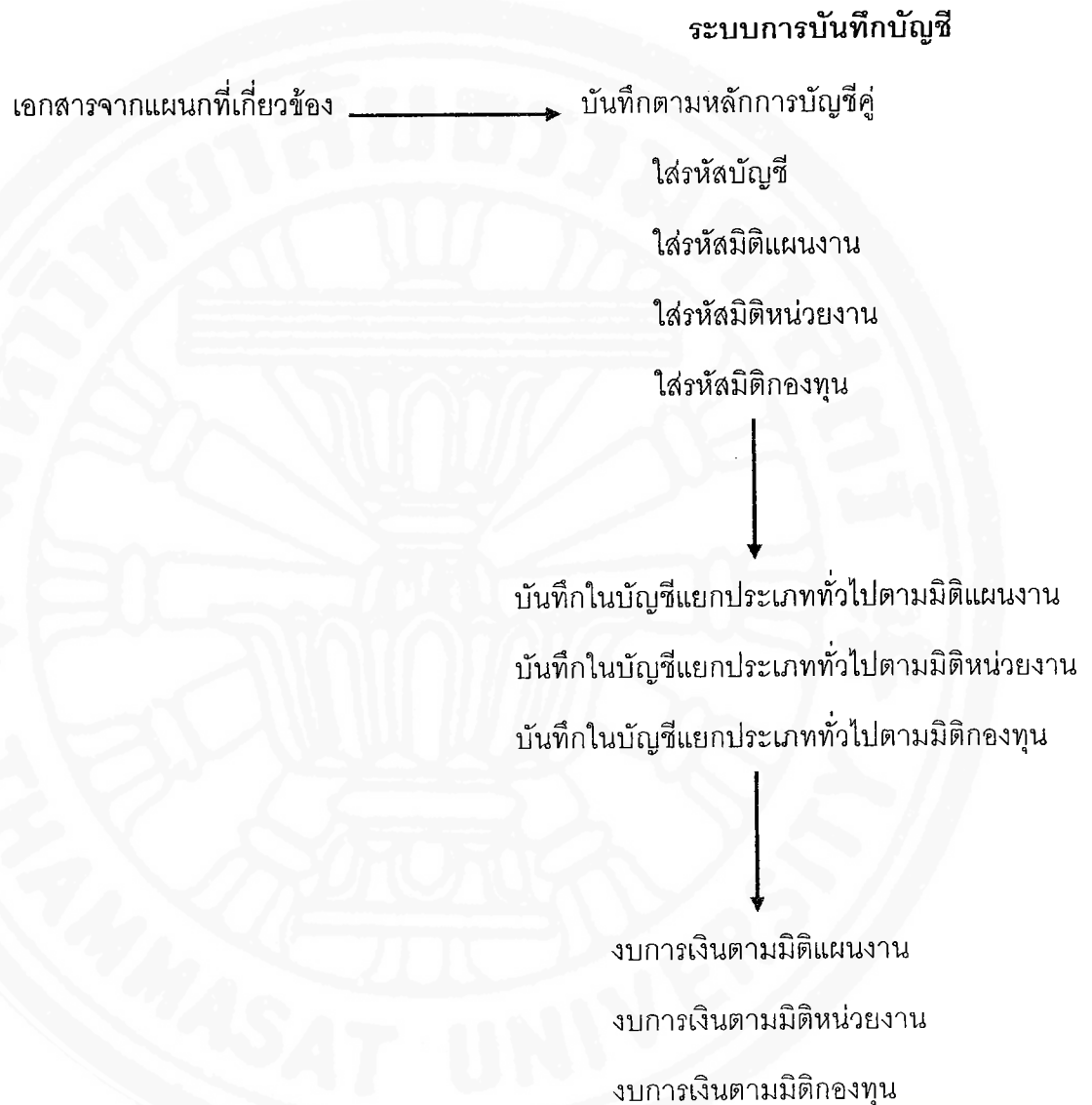
มิติที่ 3 หน่วยงาน เป็นผู้ปฏิบัติงาน รับผิดชอบดำเนินการ โดยกำหนดให้หน่วยงาน
เป็นหน่วยทางบัญชี

การบัญชีกับบัญชีกองทุน 3 มิติเป็นการบันทึกข้อมูลใน 3 มิติ ดังแสดงในภาพที่ 4.1¹

¹ ศึกษารายละเอียดของการบันทึกบัญชีตามเกณฑ์คงค้างได้ใน คู่มือการบัญชี ลักษณะ 3 มิติ
ของส่วนวิเคราะห์งบประมาณ, สำนักนโยบายและแผนอุดมศึกษา, ทบวงมหาวิทยาลัย ปี 2544.

ภาพที่ 4.1

ภาพแสดงระบบการบันทึกบัญชี ลักษณะบัญชีกองทุนสามมิติ

ที่มา: คณะทำงานพัฒนาระบบวางแผน งบประมาณ การเงิน พัสดุ ทรัพย์สิน บัญชี และบัญชี
 ต้นทุนรายกิจกรรม, 2545: น. 39

จากภาพที่ 4.1 จะเห็นได้ว่าการบัญชีกองทุนตามหลักเกณฑ์ของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งต้องการสะท้อนฐานะการเงินและผลการดำเนินงานตามพันธกิจ/ภารกิจที่ดำเนินงาน โดยให้หลักการบัญชีแบบเกณฑ์คงค้าง แต่แบ่งการบันทึกกิจกรรมทางการเงินตามกองทุนซึ่งจะถือว่าเป็นหน่วยทางบัญชี นอกจากนี้มีการบันทึกกิจกรรมทางการเงินตามแผนงานและหน่วยงานอีกด้วยซึ่งถือว่าเป็นหน่วยทางบัญชีแยกจากกัน ทำให้สามารถบันทึกบัญชีและจัดทำรายงานทางการเงินได้ในลักษณะสามมิติ ดังนั้นจัดทำรายงานทางการเงินของมหาวิทยาลัยสามารถทำได้หลายมุมมอง ตามพันธกิจได้มากกว่าระบบบัญชีส่วนราชการของหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ แต่การบันทึกบัญชีจะมีความยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้นด้วย

สำนักหอสมุด